

Mircea MORARIU

Lecturi pe-ndelete

Cândva, prin anul 1986, Asociația Internațională a Criticilor de Teatru (A.I.C.T.) a avut ideea de a organiza un colocviu intitulat *Mai este Shakespeare contemporanul nostru?*. Acesta a avut loc la Londra, în sălile lui *The Young Vic Theater*, pe malul stâng al Tamisei, și și-a propus două scopuri. Mai întâi, pe acela de a supune nu neapărat unei *revizuirii*, ci, mai curând, unei *revizitări* sintagma *Shakespeare – contemporanul nostru*, pusă în circulație în 1961 de Jan Kott, într-o carte celebră, din care s-a zămislit o adevărată mișcare, cum era de așteptat mai puternică în Estul decât în Vestul Europei, căci în Răsărit a permis ruperea zăgazurilor impuse de cenzură, a permis spectacolului de teatru să vorbească despre societatea contemporană concentraționară de tip comunist, prin operele lui Shakespeare, ale cărui piese nu puteau fi totuși oprite de la reprezentare nici măcar în *Arhipelagul Gulag*. Mișcarea a avut însă formele ei de manifestare și în teatrul occidental. A fost mai puțin proeminentă, mai degrabă estetică decât politică. Cel de-al doilea scop al colocviului londonez a fost acela de a-l omagia pe Jan Kott, la 25 de ani de la apariția cărții lui. Au fost prezenți la respectiva reuniune, pe lângă critici și shakespeareologi din Vest, omologii lor din U.R.S.S., Polonia, RDG, Ungaria. Nu și din România, unde *glasnost*-ul moscovit, transferat, după cum se vede, pentru câteva zile și la Londra, era programatic surghiunit de regimul de sorginta stalinistă al lui Ceaușescu. Jan Kott nu era încă *reabilitat* de facto, nu era permis încă în țara sa natală, dar Secția poloneză a A.I.C.T. i-a decernat acestuia o plachetă aniversară.

Lucrările colocviului din 1986 au apărut într-o carte care se cheamă chiar așa – *Mai este Shakespeare contemporanul nostru?*, îngrijită de John Elsom. Cartea a fost tipărită în anul 1994 și în România, la Editura Meridiane. Ședința a opta, finală, a colocviului s-a intitulat *Shakespeare trebuie să fie îngropat sau să se nască din nou?* Respectiva ședință nu s-a fundamentat pe comunicări pregătite dinainte, a avut un caracter *liber*, cum se spune. Primul invitat să ia cuvântul a fost polonezul Andrzej Żurowski, în calitatea sa de reprezentant al generației de critici *post-Kott*. Citez un fragment din intervenția de atunci a lui Andrzej Żurowski: „*Mai este Shakespeare contemporanul nostru? Nu. Shakespeare a fost uneori contemporanul nostru și ar mai putea fi și în viitor, dar numai cu condiția să fie tradus în lumina problemelor vremii noastre și să îmbrace culorile personalității noastre istorice.*” Nu știu dacă în anul 1996, când a scris cartea *Citindu-l pe Shakespeare*, apărută în traducerea românească a Cristinei Godun, prin strădania Fundației Culturale „Camil Petrescu” și a Editurii Cheiron, criticul polonez a socotit neapărat că Shakespeare ne-ar fi redevenit contemporan. Poate doar că, fiind convins că „*la Shakespeare nu există niciodată răspunsuri definitive și univoce*” și că „*întrebările reprezintă mereu un avertisment*”, așa după cum notează în capitoul intitulat *O seamă de întrebări*, în care comentează delicata și controversata piesă *Neguțătorul din Veneția*, Żurowski a pornit la o relectură atentă, rafinată și extrem de inteligentă a scrierilor pentru scenă ale marelui clasic englez, oferind ceea ce mi se pare a fi una dintre cele mai solide exegeze și una dintre cele mai prețioase contribuții la dezvoltarea shakespeareologiei. La capătul lecturii, i-am dat dreptate lui Jan Kott, ce aprecia undeva că „*Andrzej Żurowski se numără printre puținii shakespeareologi care sunt, în egală măsură, critici, martori ai realității teatrului și cititori conștiințioși și atenți. Eseurile acestea sunt departe de a fi banale! Sunt convins că Citindu-l pe Shakespeare este o carte care știe să răzbată singură și să atragă atenția.*”

Și cum oare ar putea fi banale niște eseuri și cum oare nu ar putea răzbate și atrage atenția o carte în care, mereu și mereu, găsești formulări, observații, evaluări demne să îți atragă atenția, să simți nevoia să le subliniezi, să le notezi? Citez doar o parte dintre cele ce mi-au reținut mie atenția. Astfel, despre *Neguțătorul din Veneția* aflăm că „*funcționează în două dimensiuni care, în mare măsură, se anulează una pe cealaltă: dimensiunea psihologică și cea a basmului*”. În analiza la *Regele Ioan* ni se spune că „*Shakespeare dramatizează psihologia, căci psihologia reprezintă materia istoriei*”. În cea la *Henric al V-lea* avem o demonstrație mai mult decât captivantă și profund articulată a aserțiunii de debut, care la început ni se pare a fi un sofism ori un joc retoric, iar mai apoi ne convingem că nu este, și

anume că „*Henric al V-lea nu este protagonistul cronicii «Henric al V-lea»*. *Henric al V-lea este eroul principal al dramei «Henric al IV-lea»*. În «*Henric al V-lea*», rolurile principale revin *Angliei și Franței, înfruntării și confruntării dintre ele*.” Piesa *Henric al VI-lea* e socotită de exegeții ce produce numeroase argumente în sprijinul afirmației sale a purta numeroase amprente sui-generis ale felului de a fi al benzilor desenate. Și tot în acest eseu se face o altă observație ce îndeamnă la meditație. „*Caracteristic pentru întregul ciclu de cronici shakespeareane este faptul că fiecare rege, aflat în acel moment, la putere se luptă din greu cu greutățile și se plânge de greutatea coroanei: în schimb, cei pentru care coroana reprezintă de abia un țel al luptei gândesc asemenea prințului Richard când îl convinge pe prințul de York să înfăptuiască lovitura de stat*.” Întreaga analiză la *Richard al III-lea*, ca și aceea la *Cum vă place ori la A 12-a noapte* ar fi citabile. Mă mulțumesc să decupez fraza în care Żurowski notează: „*Ca specie, «Richard al III-lea» este o cronică dramatică. În esența sa cea mai profundă, «Richard al III-lea» este o tragedie existențială*.” Grijă să își capete partea reprezintă resortul și motivația eroilor din *Titus Andronicus*, în opinia lui Andrzej Żurowski. Rețin, de asemenea, observația că ar fi lipsit de sens să îi considerăm pe Romeo și Julieta „*niște alge palide și fără sex*” ori „*niște privighetori care înalță un tril asexual*”. Remarcă ce justifică spectacole mai îndrăznețe, cum a fost, *în idee*, și cel foarte recent de la Teatrul Național din Timișoara, din păcate eșuat în plan artistic. Mi-a plăcut esul dedicat piesei *Iuliu Cezar*, un eseu ce demonstrează și lămurește ideea că Iuliu Cezar este un personaj care nu e și protagonistul tragediei. Tot la fel cum am fost cucerit de comentariul la *Macbeth*, subtilă demonstrație a ceea ce aș numi *urgența* ce caracterizează stilul piesei, o *urgență* pe deplin adaptată succesiunii de *urgii* din care socotesc că e făcută tragedia.

Andrzej Żurowski îl citește sistematic pe Shakespeare și comentează în amănunțime, pe îndelete, fiecare dintre piesele sale. Așa cum a făcut-o în spațiul cultural românesc Haig Acterian, bunăoară (cf. *Shakespeare*, Editura Ararat, București, 1995). Fără a respecta însă criteriul cronologic, ci, mai curând, pe cel generic. Żurowski începe *revizitarea* lui Shakespeare de la *Furtuna*, marele testament al scriitorului englez, piesă în finalul căreia, ca și în *Iluzia comică* a lui Corneille, *teatrul a trasat granițele libertății*. O încheie cu lectura lui *Pericle*, eșecul shakespearean. Dezamăgirea pe care o resimțim citind *Pericle* vine, după părerea criticului polonez, tocmai din *presiunea măreției* lui Shakespeare. Se prea poate. După *uvertura* care e comentariul la *Furtuna* vin ariile de coloratură reprezentate de eseurile dedicate comediilor shakespeareane și *poemele simfonice* prilejuite de cronicile istorice. Și *oratoriile* care sunt eseurile despre *Hamlet* ori *Romeo și Julieta*. Cartea *Citindu-l pe Shakespeare*, mai exact spus compoziția ei, mi s-au părut a avea ceva muzical. Dar, dincolo de această impresie, *Citindu-l pe Shakespeare* cred că înseamnă punerea în practică a cerinței pe care Andrzej Żurowski însuși o formulează în chiar cuprinsul lucrării sale: „*Pe Shakespeare trebuie întotdeauna să-l citești încetul cu încetul, să mergi pas cu pas pe firul acțiunilor sale. Shakespeare introduce mereu la intrarea în labirint un ghem al cărui fir se derulează. De la început până la sfârșit, firul curge unitar, chiar dacă Shakespeare ocolește, merge în cerc și în diverse cotloane pune în lumină perspective tot mai variate*.”

Menționez în finalul acestui comentariu că apariția în limba română a cărții a fost făcută posibilă și de buna colaborare pe care editorii o au cu *Rețeaua Europeană a Festivalurilor Shakespeare*, mai precis cu *Festivalul Internațional Shakespeare* de la Craiova și cu cel similar de la Gdansk, dar și de acum statornicitele raporturi de colaborare cu mereu îndatoritorul Institut Cultural Polonez de la București.

Andrzej Żurowski, *Citindu-l pe Shakespeare*. Traducere de Cristina Godun, Fundația Culturală „Camil Petrescu”, revista *Teatrul azi* prin Editura Cheiron, București, 2010.

Andrzej Żurowski

CITINDU-L PE SHAKESPEARE

